Lukukeskus – Läscentrum
Villa Kivi, Linnunlauluntie 7
00530 Helsinki
Yhteyshenkilö: Emmi Jäkkö, toiminnanjohtaja
emmi.jakko@lukukeskus.fi
+358505638998

LAUSUNTO 19.10.2023

Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaosto

Asia: HE 41/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024
https://www.eduskunta.fi/pdf/HE+41/2023

Teema: Talousarvioesityksen keskeiset painotukset ja kipupisteet; ml. perustaitojen ja -valmiuksien parantamiseen tähtäävät toimet sekä lukutaito osana perustaitojen kehittämistä

Lukukeskuksen lausunto

Lukukeskus on kolmannen sektorin toimija ja lukemisen ja lukutaidon asiantuntija. Lukukeskuksella on ajantasainen yleiskuva lukutaidosta, sen haasteista ja toimintaympäristöstä. Olemme aktiivisesti mukana lukutaitoa ja lukemista edistävissä verkostoissa, sekä Suomessa että kansainvälisesti. Lukukeskus oli keskeinen toimija laadittaessa kansallista lukutaitostrategiaa ja sen toimenpide-ehdotuksia. Vastaamme hallitusohjelmaan kirjatusta Lukulahja lapselle -neuvolaohjelmasta.

Lukeminen on murroksessa. Lukemista ja lukutaitoa koskettavat muutokset ovat nyt konkreettisempia kuin vielä koskaan aiemmin. Lukemisen formaatit, ihmisten vapaa-ajanviettotavat, mediaympäristön pirstaloituminen ja uusien teknologioiden väistämättömät vaikutukset median käyttöön heijastuvat myös lukemistottumuksiin. Älypuhelimet ja sosiaalisen median toimintalogiikka nopeasti palkitsevana ja koukuttavana haastaa kyvyn uppoutua pitkäjänteiseen lukemiseen.

Samaan aikaan yhteiskunnan rakenteet edellyttävät koko ajan sujuvampaa lukutaitoa ja monipuolisempia perustaitoja. Kriittinen lukutaito, näppärät digitaidot ja keinot viestiä ovat edellytyksiä selviytyä arjessa ja nyky-yhteiskunnassa. Silti aikuisista enemmän kuin joka kymmenes ja nuorista joka seitsemäs jää tilastojen mukaan lukutaidon heikkoimmille tasoille.

Riittävä lukutaito on yhä digitaalisemmaksi muuttuvassa yhteiskunnassa keskeisimpiä perustaitoja. Lukutaito mahdollistaa jatkuvan oppimisen ja vähentää osaamiseroja. Lukutaito on demokraattisesti toimivan yhteiskunnan tae ja paras puolustus valeuutisia, vihapuhetta ja ääri-ilmiöiden nousua vastaan. Tulevina vuosina kansalaisten lukutaitoon kohdistuu aivan erityisiä vaatimuksia, kun tekoäly haastaa totutut käsityksemme tekstiympäristöjen luotettavuudesta ja logiikasta. Yhteiskunta edellyttää kansalaisilta edistynyttä, syventynyttä ja kriittistä lukutaitoa. Tätä on tuettava poliittisilla päätöksillä ja yhteiskunnan rakenteilla. Kaikilla tulee olla tasavertaiset oikeudet lukea ja oppia lukemaan.

Lukutaitoa voi vahvistaa vain lukemalla. Siksi tulisi kiinnittää erityistä huomiota lukemisen tasavertaisiin edellytyksiin. Lukeminen ja hyvä lukutaito tukevat kaikkea oppimista. Jo koulupolun aloittavien lasten osaamisessa näkyy, kuinka aktiivisesti lapselle on luettu ennen kouluvuosia. Enimmillään erot saattavat olla jopa kokonaisen ikävuoden verran. Heikkenevä lukutaito on uhka myös monen nuoren jatko-opinnoille, siksi lukemiseen tulisi löytää kokeilevia, ennakkoluulottomia ja yksilöllisiä keinoja. Aikuisten lukutaidon tukeminen ja saavutettavat tukipalvelut ovat tehokas työllisyystoimi. Tarvitsemme siis laaja-alaisia, pitkäjänteisiä ja vaikuttavia toimia, joilla lisätään kaikenikäisten lukemista ja vahvistetaan lukutaitoa.

LUKUKESKUS
LÄSCENTRUM

Kansallinen lukutaitostrategia ei toteudu ilman yhteisiä toimenpiteitä

Lukukeskus on ollut aktiivisesti mukana kansallisen lukutaitostrategian laatimisessa ja lukutaito-ohjelman jalkauttamisessa. Kansallinen lukutaitostrategia valmisteltiin vuosina 2020-21 laajan asiantuntijaverkoston toimesta. Se sisältää runsaasti toimenpide-ehdotuksia niin lasten, nuorten kuin aikuistenkin luku- ja kirjoitustaidon parantamiseksi ja lukemaan innostamiseksi mm. valtion, kuntien, koulujen, varhaiskasvatuksen ja neuvoloiden tasolla. Pidämme tärkeänä lukutaitostrategiassa esitettyjen toimenpiteiden määrätietoista edistämistä ja toteuttamista sekä resurssien osoittamista pysyvälle lukutaito-ohjelmalle.

Lukukeskus korostaa kolmannen sektorin toimijoiden vahvaa ja asiantuntevaa roolia lukutaitotyössä. Järjestöillä on hanketyön ansiosta korvaamatonta tilannetietoa ruohonjuuritason tarpeista, toimista ja niiden vaikuttavuudesta. Lukutaitoa ja lukemista edistävien järjestöjen toimintaedellytysten turvaaminen ja vahvistaminen tuottaa moninkertaista tulosta pienillä panostuksilla.

Ruotsissa lasten ja nuorten lukemisen on raportoitu lisääntyneen ensimmäistä kertaa kymmeneen vuoteen. Syyksi on nähty juuri valtakunnalliset ohjelmat ja panostukset sekä yhteiskunnan eri toimijat yhdistänyt Lukutaitoneuvosto, joka on toiminut vuodesta 2016. Suomessakin tarvitaan valtakunnallisia, laajoja kohderyhmiä saavuttavia toimenpiteitä, jotka ulottuvat yhteiskunnan eri sektoreille. Lukutaidon vahvistamiseksi ja lukemisen lisäämiseksi tarvitaan toimia, joiden vaikuttavuutta on mahdollista seurata ja joiden sisältöjä ja toimintamalleja ehditään kehittää.

Kansallisen lukutaitostrategian ja lukutaito-ohjelman toteutuminen edellyttää omistajuutta ja riittäviä henkilöresursseja. Lukutaito-ohjelmaan kirjattujen toimien tueksi tarvitsemme yhteiskunnallista keskustelua ja laajaa ymmärrystä lukutaidon merkityksestä ja yksilöiden tai perheiden omista mahdollisuuksista vahvistaa lukutaitoaan. Tämä edellyttää aktiivista ja vaikuttavaa viestintää. Lisäksi olisi tärkeää koota yhteen tietoa koko laajan kentän toimenpiteistä, käynnissä olevista hankkeista ja etenkin niiden vaikuttavuudesta. Näin vältytään päällekkäisiltä hankkeilta ja lukutaitoa voidaan edistää tehokkaasti ja vaikuttavasti.

Lukukeskus pitää välttämättömänä, että lukutaito-ohjelman toteutukselle osoitetaan valtion talousarviossa riittävät resurssit. Muuten jo tehdyt investoinnit, panostukset ja asiantuntijoiden valmistelut valuvat hukkaan.

Tutkitusti vaikuttavia ohjelmia

Lukulahja lapselle -neuvolaohjelma on tehokas tapa tukea perheiden lukemista. Kirjakassi tutkitusti lisää lukemista vauvaperheissä, 63 % perheistä kertoo lukevansa aiempaa enemmän kirjakassin saatuaan. Myös neuvolan ammattilaiset ovat sitoutuneet ohjelmaan. Kirjakassit ovat jaossa kaikissa Suomen kunnissa ja terveydenhoitajista 100 % uskoo ohjelman lisäävän lukemista ja 100 % haluaisi jakaa kasseja myös jatkossa.

Lukulahja lapselle -ohjelma tukee tasavertaisesti perheiden lukuharrastusta ja tasoittaa tehokkaasti oppimiseroja. Lukukeskus kiittää lämpimästi hallitusta Lukulahja lapselle -ohjelman vakiinnuttamisesta osana hallitusohjelmaa. Ohjelma on hyvä esimerkki koko ikäluokan tavoittavista toimista, joilla on aitoa vaikuttavuutta.

Vauvaperheiden lisäksi lukutaitotyön resursseja tulisi kohdentaa erityisesti nivelvaiheessa olevien nuorten lukutaidon vahvistamiseksi. Heikko lukutaito vaikuttaa paitsi nuoren osallisuuteen yhteiskunnassa, mutta vaikeuttaa myös toisen asteen opinnoissa pärjäämistä ja estää jatko-opintoihin jatkamisen.

Lukukeskuksella on testattuja ja tutkitusti toimivia metodeja nuorten lukutaidon vahvistamiseksi. Opetusmetodeja on voitu kehittää ja testata osana Opetushallituksen kautta myönnettyä lukutaito-ohjelman toteuttamiseen tarkoitettua rahoitusta. Pidämme tätä jatkossakin ratkaisevan tärkeänä, jotta pääsemme tutkimaan ja innovoimaan uusia keinoja jokaisen suomalaisen lukutaidon vahvistamiseksi ja lukemisen lisäämiseksi tasavertaisesti.